

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้าว เป็นพืชเศรษฐกิจของไทย มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบัน ถือเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้แก่ประชากรส่วนใหญ่กว่า 3.7 ล้านครัวเรือน หรือร้อยละ 66 ของประชากรภาคการเกษตร ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวรวมประมาณ 70.64 ล้านไร่ ผลผลิต 32 ล้านตันข้าวเปลือก (20 ล้านตันข้าวสาร)

ข้าวหอมมะลิเป็นข้าวที่นิยมของผู้บริโภค ทั้งในและต่างประเทศ และผู้บริโภคส่วนใหญ่มีกำลังซื้อสูง ปริมาณการส่งออกปีละประมาณ 1.0-1.4 ล้านตันข้าวสาร คิดเป็นมูลค่าปีละกว่า 2 หมื่นล้านบาท คุณสมบัติที่ทำให้ข้าวหอมมะลิเป็นที่ชื่นชอบของผู้บริโภค คือข้าวสารเม็ดเรียวยาวขาวใสเป็นเงา และมีท้องไข่น้อย ข้าวสุกเลื่อมมัน อ่อนนุ่มและมีกลิ่นหอม โดยพันธุ์ที่ปลูกมี 2 พันธุ์ คือ ขาวดอกมะลิ 105 และ กข 15 พันธุ์ที่ปลูกมากที่สุดในปัจจุบันถึงร้อยละ 90 คือ พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 สามารถปลูกได้ทั่วประเทศ แต่แหล่งที่ปลูกได้ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือตอนบน (กรมการข้าว 2552 :6)

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดมหาสารคาม ในปีการผลิต 2552 มีพื้นที่การปลูกข้าวนาปี รวมประมาณ 2,163,222 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 80 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด (2,714,271 ไร่) ได้ผลผลิตรวม 984,266 ตันข้าวเปลือก ผลผลิตเฉลี่ย 455 กก./ไร่ มีเกษตรกรอาชีพทำนาหรือชาวนา จำนวน 168,596 ครัวเรือน ผลผลิตข้าวเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของประชาชนและเหลือเพื่อการจำหน่ายปีละ 700,000 ตันข้าวเปลือก สามารถทำรายได้สู่จังหวัดปีละ 8,400 ล้านบาท (เฉลี่ยตันละ 12,000 บาท)ตามแผนยุทธศาสตร์ของสำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2553ถึง พ.ศ.2555 วิสัยทัศน์ “มุ่งผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและได้มาตรฐาน ให้บริการที่ดี มีการพัฒนาบุคลากร และใช้วิสาหกิจชุมชน เป็นกลไกพัฒนาเกษตรกร” พันธกิจ (1) เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพืช โดยเน้นเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนการผลิต รวมทั้งการปรับปรุงคุณภาพด้วย (2)ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและได้มาตรฐาน รวมทั้งเกษตรกรยั่งยืนและ ยุทธศาสตร์ คือ ส่งเสริมการผลิตพืชเศรษฐกิจโดยใช้ระบบเกษตรดีที่เหมาะสม

(GAP) เพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าเกษตรปลอดภัยและได้มาตรฐาน (สำนักงานเกษตรจังหวัด
มหาสารคาม 2553:1-2)

จากสภาพผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะเรื่องการผลิตข้าวของเกษตรกรในอำเภอบรบือ
จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการผลิตข้าวหอมมะลิมาเป็นเวลานาน ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีการผลิต
เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิต ปริมาณการใช้ (อัตราการใช้ต่อไร่) สูงขึ้นทุกปี ทำให้ต้นทุน
การผลิตเพิ่มขึ้นในขณะที่เดียวกันผลผลิตต่อไร่ยังเท่าเดิม ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาขาดทุนจาก
การทำนาประกอบกับการใช้สารเคมีอื่น ๆ เช่น สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งทำให้ระบบนิเวศ
สภาพแวดล้อม ในไร่เปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดการระบาดของศัตรูพืชเป็นประจำ จากปัญหาดังกล่าว
จึงได้มีการรณรงค์ให้เกษตรกรหันมาผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม
เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค ผลผลิตมีคุณภาพและได้มาตรฐาน โดยใช้
เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าวหอมมะลิ แต่การยอมรับในหลักการผลิต
ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหลายปัจจัยและมี
ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการยอมรับของเกษตรกรได้นำไปปฏิบัติตามตลอด หรือปฏิบัติตามได้
ระยะหนึ่งแล้วหยุดทำ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อนำเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้าน
การส่งเสริมการเกษตรต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในอำเภอบรบือ
จังหวัดมหาสารคาม
- 2.2 เพื่อศึกษาความรู้พื้นฐานและแหล่งความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการผลิตข้าวหอมมะลิ
คุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม ของเกษตรกร
- 2.3 เพื่อศึกษาสภาพการผลิตข้าวหอมมะลิของเกษตรกร
- 2.4 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบ
เกษตรดีที่เหมาะสม ของเกษตรกร
- 2.5 เพื่อศึกษาปัญหา และข้อเสนอแนะการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบ
เกษตรดีที่เหมาะสม ของเกษตรกรในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกรในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ด้านสังคม คือ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา สมาชิกในครัวเรือน การฝึกอบรม การเป็นสมาชิกกลุ่ม การรับรู้ข่าวสาร ด้านเศรษฐกิจ คือ อาชีพ ลักษณะการถือครองที่ดิน เครื่องมือ/เครื่องจักรกลเกษตร พื้นที่ทำนา การเลี้ยงสัตว์ แหล่งเงินทุน รายได้ ด้านความรู้พื้นฐานและแหล่งความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ด้านสภาพการผลิต คือ พื้นที่ พันธุ์ข้าว วิธีการปลูก การปรับปรุงดิน การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว วิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว การจำหน่าย ด้านการยอมรับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม คือ ปัจจัยคงที่ ปัจจัยผันแปร ปัจจัยด้านการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม ข้อกำหนดวิธีปฏิบัติการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม

ตัวแปรตาม ได้แก่ ระดับการยอมรับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้จะศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา คือ เกษตรกรในพื้นที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

5. ข้อจำกัดในการวิจัย

ได้แก่ ระยะเวลาและแรงงานมีจำกัด เพราะการสัมภาษณ์เกษตรกรต้องใช้เวลานาน เนื่องแบบสัมภาษณ์มีหลายตอน แต่ละตอนต้องทำความเข้าใจกับผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกษตรกรผู้ร่วมโครงการแบบตัวต่อตัว

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 การยอมรับ หมายถึง การที่เกษตรกรปฏิบัติตามขั้นตอนการยอมรับการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรที่ดีที่เหมาะสม ตั้งแต่การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดิน วิธีการปลูก การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การควบคุมวัชพืช การป้องกันกำจัดโรคแมลงและสัตว์ศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวและวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว

6.2 เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่ทำการเกษตรในเขตพื้นที่ ที่มีการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรที่ดีที่เหมาะสม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

6.3 ปัจจัย หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรที่ดีที่เหมาะสม ประกอบด้วย ปัจจัยคงที่ ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน การจัดการ วัสดุอุปกรณ์ ปัจจัยผันแปร ได้แก่ ทุน เมล็ดพันธุ์ พืชปุ๋ยสด ปุ๋ย สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูข้าว น้ำมันเชื้อเพลิง ปัจจัยด้านการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรที่ดีที่เหมาะสม ได้แก่ เทคโนโลยีและความรู้เกี่ยวกับการผลิต การถ่ายทอดเทคโนโลยี รูปแบบและสื่อที่ใช้ในการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิ นโยบายในการผลิตข้าวหอมมะลิ กระบวนการผลิต ความปลอดภัยของผู้ผลิตและผู้บริโภค การยอมรับของตลาด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และความมั่นคงในอาชีพ

6.4 ระบบเกษตรที่ดีที่เหมาะสม หรือ Good Agricultural Practice (GAP) หมายถึง ระบบการผลิตที่ถูกต้องในฟาร์ม โดยพิจารณาตั้งแต่พื้นที่การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว และการจัดการหลังเก็บเกี่ยว เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ มีลักษณะตรงตามความต้องการ และมีความปลอดภัยต่อการบริโภค ในประเทศไทยได้มีการเริ่มจัดทำระบบ GAP ของแต่ละพืช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 โดยเน้นด้านการปฏิบัติตามคู่มือการผลิต ดังตัวอย่างที่ปรากฏในลักษณะของเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่รู้จักกันในชื่อ GAP ของพืชหลายชนิด โดยกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

6.5 ข้าวหอมมะลิ หมายถึง ข้าวพันธุ์ข้าวมะลิ 105 และ กข.15 เป็นข้าวที่มีความไวต่อช่วงแสง พันธุ์ข้าวจะออกดอกในวันที่กลางคืนยาวกว่ากลางวันเท่านั้น คือ ช่วงฤดูหนาวทำให้สามารถปลูกได้เฉพาะนาปีเท่านั้น ส่วน ชื่อเรียกว่าข้าวหอมมะลินั้นมีที่มาจากสีของข้าวที่ขาวเหมือนดอกมะลิ แต่มีกลิ่นหอมเหมือนใบเตย ไม่ได้หมายความว่าข้าวนั้นหอมเหมือนมะลิ ลักษณะที่สำคัญของข้าวหอมมะลิ คือ เมื่อหุงหรือนึ่งสุกแล้วเมล็ดข้าวสุกจะอ่อนนุ่มมากกว่าข้าวเจ้าทั่วไป แต่ร่วนน้อยกว่าและมีกลิ่นหอม

6.6 ระบบเกษตรที่ดีที่เหมาะสมในการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดี หมายถึง การผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ตามข้อกำหนด วิธีปฏิบัติ เกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งมีทั้งหมด 8 ข้อ คือ แหล่งน้ำ พื้นที่ปลูก การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร การผลิตให้ได้ข้าวเปลือกตรงตามพันธุ์ การจัดการ

ให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพดี การเก็บเกี่ยวและวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว ผลผลิตปลอดจากศัตรูพืช และการบันทึกข้อมูล

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกรในอำเภอบรบือ

7.2 ทราบข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกรในอำเภอบรบือ

7.3 ผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติงานในการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม

7.4 ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์การปฏิบัติงานในพื้นที่ ในการจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม

